

de mos

Jaargang 32
September 2016

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

8

NIDI

inhoud

- 1 Internationale migratie op de vierkante kilometer
- 4 Waar woont en werkt de Nederlandse bevolking in 2050?
- 8 Leefomgeving en gezondheid

Foto: iamdanw/Flickr

Internationale migratie op de vierkante kilometer

JEROEN OOIJEVAAR & ROEL JENNISSEN

De grens tussen verhuizen en emigreren kan zeer smal zijn, zowel in geografisch, demografisch als cultureel opzicht.

Verhuizingen kunnen soms op de vierkante kilometer plaatsvinden en toch als internationale migratie in de statistieken worden opgenomen. Neem het voorbeeld van de Nederlandse gemeente Baarle-Nassau en de Vlaamse gemeente Baarle-Hertog.

We spreken van internationale migratie als er tussen het oude en nieuwe adres een landsgrens ligt. In 2012 was de gemiddelde verhuisafstand in Nederland 17 kilometer. Voor inwoners van de Nederlands-Belgische grensstreek bevindt een deel van die kleine straal zich al gauw in het buitenland. Ook voor langere verhuisafstanden is in de grensstreek Nederland niet per definitie de meest logische verhuisbestemming. Wie bijvoorbeeld vanuit Terneuzen voor werk of studie naar een meer stedelijk gebied wil verhuizen, is bepaald niet alleen op de Nederlandse Randstad aangewezen: Antwerpen, Gent en Brussel liggen op vergelijkbare afstand. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor Lanaken in Belgisch Limburg, waar inwoners meer op het aangrenzende Maas-tricht georiënteerd zijn dan op de Vlaamse buurgemeenten.

De emigratie uit Nederland naar andere landen kan worden verdeeld in twee soorten. Er is emigratie over relatief lange afstand om een nieuw bestaan op te bouwen, maar daarnaast is er ook emigratie die vaak nauwelijks meer behelst dan een binnenlandse verhuizing. Dergelijke emigratie vindt plaats binnen de eigen grensregio en heeft dan ook relatief minder gevolgen voor het dagelijkse leven van de betrokkenen. Dat de grens tussen verhuizen en emigreren zeer dun kan zijn, is goed te illustreren met het voorbeeld van het dorp Baarle, een verzameling van enclaves en enclaves binnen een

De enclaves van Baarle bestaan al sinds het einde van de twaalfde eeuw. Dirk VII, graaf van Holland, wilde zijn invloed uitbreiden richting het zuiden. Zijn oog was daarbij gevallen op de Baronie van Breda. Dit was tegen het zere been van Hendrik I, hertog van Brabant. Om Godfried II van Schoten, heer van Breda te paaien, kreeg deze van Hendrik I stukken land rondom Baarle te leen. De hertog behield echter zelf enkele gebieden die bewoond waren en waarop hij belasting kon heffen en de stukken land die al te leen waren gegeven aan anderen. Deze gebieden bleven onder de hertog, vandaar de naam Baarle-Hertog. Baarle-onder-Breda werd vanaf het begin van de vijftiende eeuw Baarle-Nassau genoemd naar Engelbrecht I van Nassau.

De Belgische opstand van 1830 tegen koning Willem I mondde uit in het uitroepen van de onafhankelijkheid van de Zuidelijke Nederlanden in oktober van dat jaar. In april 1839 werd in Londen het Scheidingstraktaat door beide partijen getekend. Vier jaar later, in augustus 1843, werd dit Scheidingstraktaat gevolgd door de ondertekening van het Verdrag van Maastricht over de precieze vaststelling van de grens. Bij het bepalen van de grens zijn bij Baarle de enclaves en counterenclaves blijven bestaan. De grenssituatie in Baarle was zo complex, dat in 1843 de grens bij het dorp niet werd gemarkeerd. Pas in 1995 zijn de grenzen in Baarle officieel vastgelegd.

enclave (ook wel counterenclaves genoemd) binnen de Nederlandse gemeente Baarle-Nassau en de Vlaamse gemeente Baarle-Hertog. Het betreft hier zelfs internationale migratie binnen hetzelfde dorp.

Baarle

Het dorp Baarle ligt deels in de Nederlandse gemeente Baarle-Nassau en deels in de Belgische gemeente Baarle-Hertog. De Belgische gemeente Baarle-Hertog bestaat onder andere uit 22 verschillende enclaves in de Nederlandse gemeente Baarle-Nassau. Binnen deze enclaves liggen weer zeven stukken Nederlands grondgebied die weer tot de gemeente Baarle-Nassau behoren (zie figuur 1). In het dorp Baarle is de situatie zo complex dat de grens soms zelfs dwars door gebouwen heenloopt. De situering van de voordeur bepaalt dan of een huisadres Belgisch of Nederlands is. Er zijn zelfs gevallen waar de grens dwars door de voordeur loopt. Voor het gemak is er daarom naast elk huisnummer in het dorp een Nederlands of Belgisch vlaggetje afgebeeld.

De grenzen in Baarle zijn geen culturele grenzen.

Zo spreekt men in zowel Baarle-Nassau als Baarle-Hertog hetzelfde streekdialect.

Binnen de definities van verhuizingen en internationale migraties kan het in Baarle zo zijn dat een verhuizing naar een naburig pand al gekenmerkt wordt als een emigratie. De vraag in dit artikel luidt dan ook: hoeveel – al dan niet internationale – migratiebewegingen vinden plaats over deze beperkte afstand?

Werkwijze

Om vast te stellen hoeveel emigraties naar Baarle-Hertog en uit Baarle-Nassau op korte of lange afstand plaatsvinden, is gebruik gemaakt van ruwe data uit de Gemeentelijke Basisregistratie Persoonsgegevens (GBA), het bevolkingsregister dat door iedere Nederlandse gemeente wordt bijgehouden. Hierbij is gekeken naar de verhuisbewegingen binnen en uit Baarle-Nassau in de periode 2009 tot en met 2013. Ook is gekeken naar de herkomstgemeente van personen die bij uitschrijving uit de GBA hebben opgegeven dat zij vertrekken naar Baarle-Hertog.

Naast de Nederlandse gegevens zijn er ook data beschikbaar van Belgische zijde. De gegevens over verhuisbewegingen binnen en uit het Belgische Baarle-Hertog zijn afkomstig van de gemeente Baarle-Hertog.

Verhuizingen binnen en uit Baarle-Nassau

In de jaren 2009-2013 verhuisden er in Baarle-Nassau 2.381 personen. 40 procent van deze personen verhuisden binnen de gemeentegrens. Een derde van de verhuizingen vond plaats binnen dezelfde provincie. Nog geen negen procent vertrok naar een Nederlandse bestemming buiten Noord-Brabant. Het resterende deel van de verhuizingen valt dan ook als internationale emigratie te kwalificeren. Het aantal emigraties ligt tweemaal zo hoog als de verhuizingen naar de rest van Nederland. De vraag rijst in hoeverre deze emigraties zich beperken tot verhuizingen vlak over de landsgrens of dat dit emigratie over een langere afstand is.

Figuur 1. Grenzen van de gemeenten Baarle-Hertog (België) en Baarle-Nassau (Nederland)

Bronnen: OpenStreetMap / PDOK-achtergrond luchtfoto.

Kartografie: Peter Ekamper / NIDI.

In de periode 2009-2013 zijn 423 emigranten uit Baarle-Nassau vertrokken. Figuur 2 laat zien wat de bestemming van deze emigranten is. Veel van deze emigranten blijven dicht bij huis. Een derde blijft in Baarle, maar veruult Baarle-Nassau voor Baarle-Hertog. Nog eens een kwart emigreert naar elders in België, maar blijft in de buurt, in de provincie Antwerpen. Het gaat hierbij voornamelijk om gemeenten die in de buurt van Baarle-Nassau liggen. Uiteindelijk vertrekken van de emigranten waarvan de bestemming bekend is nog geen drie op de tien naar een plek buiten de provincie Antwerpen. Bijna 60 procent van de officieel geregistreerde emigratie betreft dus met binnenlandse migratie vergelijkbare verhuizingen.

Van alle Nederlandse emigranten (uit het hele land) die bij het uitschrijven hebben aangegeven naar Baarle-Hertog te vertrekken, komt een aanzienlijk deel uit de buurt. Meer dan 40 procent komt uit Baarle-Nassau. Nog eens een op de drie personen die naar Baarle-Hertog emigreerden

komt uit de aangrenzende provincie Noord-Brabant. Een kwart van de emigranten komt uit de rest van Nederland. Ook hier is dus een duidelijk patroon te zien van wat we noemen 'semigratie': verhuizingen over een korte afstand maar ook over de grens.

Bestemming van emigranten uit Baarle-Hertog

Vanuit België naar Nederland is een vergelijkbare beweging te zien. Figuur 3 laat – naast binnenlandse verhuizingen – emigraties uit de gemeente Baarle-Hertog zien in de periode 2009-2013. In totaal gaat het hier om 304 emigranten. Van deze mensen vertrok meer dan 80 procent naar Nederland. Ook de emigranten uit Belgisch Baarle blijven dicht bij huis: bijna een derde blijft in Baarle maar verhuist naar een Nederlands deel en bijna 40 procent verhuist naar een bestemming elders in Noord-Brabant. Ook voor de emigranten uit Baarle-Hertog geldt dat nog geen drie op de tien vertrekt naar een bestemming buiten Noord-Brabant.

Grensoverschrijdende statistieken

Het voorbeeld van Baarle laat zien dat internationale migratie in de grensstreek vaak over zeer korte afstand plaatsvindt. Een verhuizing naar de overkant van de straat kan een emigratie zijn, terwijl een verhuizing naar de andere kant van de gemeente een (binnenlandse) verhuizing heet. Van alle emigraties uit de gemeenten Baarle-Nassau en Baarle-Hertog zijn 32 procent verhuizingen tussen deze twee gemeenten en nog eens 30 procent zijn verhuizingen naar elders in de buurprovincie in het andere land. In landelijke migratiestatistieken worden emigraties van Baarle-Nassau naar bijvoorbeeld Melbourne in Australië echter over dezelfde kam geschoren als emigraties naar Baarle-Hertog. Het moge duidelijk zijn dat er geografisch en cultureel nogal een verschil zit tussen die beide emigraties: in het ene geval wordt een geheel nieuw bestaan opgebouwd, waar in het andere geval doorgaans alleen het adres verandert.

De auteurs danken de gemeente Baarle-Hertog voor het beschikbaar stellen van gegevens over die gemeente.

Jeroen Ooijevaar, CBS,

e-mail: j.ooijevaar@cbs.nl

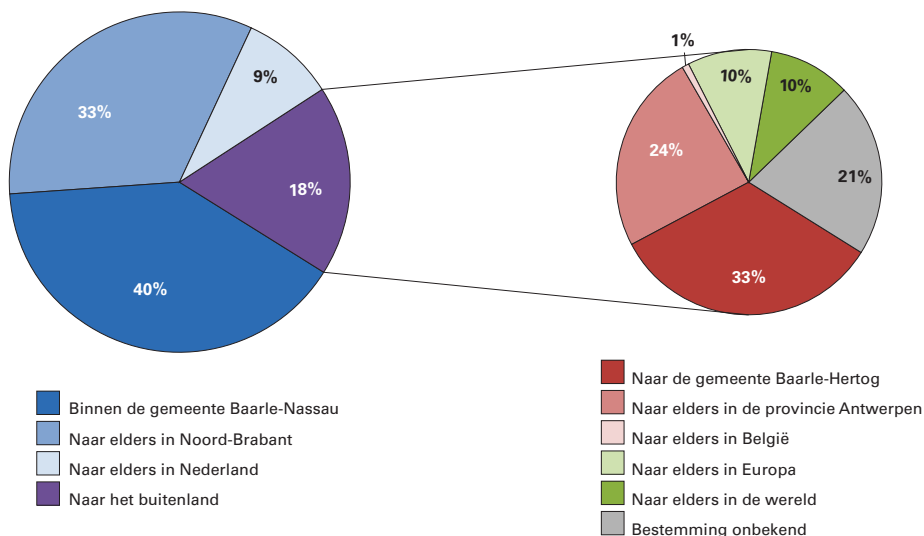
Roel Jennissen, WRR,

e-mail: jennissen@wrr.nl

LITERATUUR:

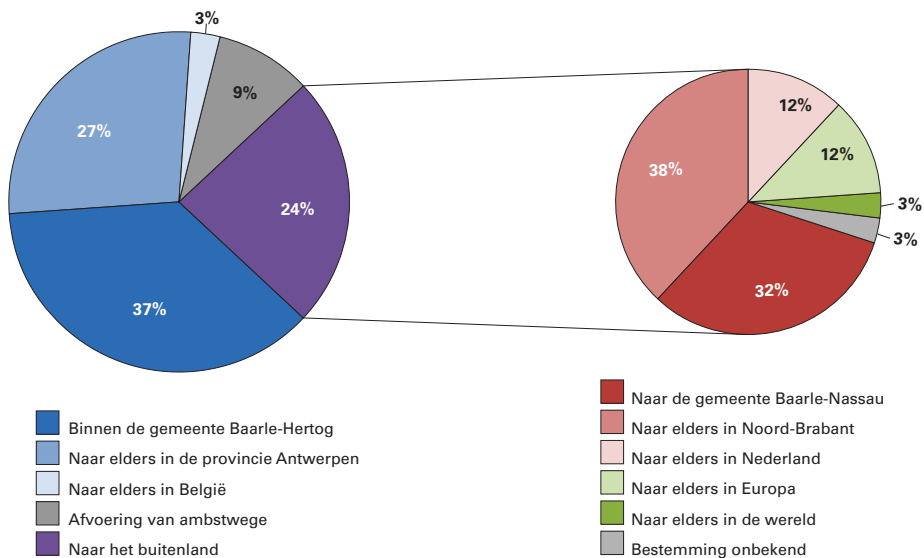
- Brekelmans, F.A. (1965), *De Belgische enclaves in Nederland: Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis van Baarle-Hertog en Baarle-Nassau*. Tilburg: Stichting Brabants Historisch Contact.
- Jansen, J. en A. van Tuijl (2005), *Typisch Baarle: de puzzel (uit)gelegd*. Baarle-Nassau: Bruna Baarle-Nassau.
- Ooijevaar, J. en R. Jennissen (2015), Semigratie: verhuizingen van Kerkrade naar Herzogenrath. *Bevolkingstrends* 8, pp. 1-8.

Figuur 2. Verhuizingen binnen en vanuit de Nederlandse gemeente Baarle-Nassau in de periode 2009-2013

Bron: CBS.

Figuur 3. Verhuizingen binnen en vanuit de Belgische gemeente Baarle-Hertog in de periode 2009-2013

Bron: Gemeente Baarle-Hertog.

Foto: Patrick Rasenberg/Flickr

